

ΝΕΟΣ ΕΛΛΗΝΟΜΝΗΜΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΣΥΝΤΑΣΣΟΜΕΝΟΝ ΚΑΙ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ

ΣΠΥΡ. Π. ΛΑΜΠΡΟΥ

2
1905

ΦΩΤΟΤΥΠΙΚΗ ΑΝΑΤΥΠΩΣΙΣ * 1969 * RÉIMPRESSION ANASTATIQUE

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΒΑΣ. Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ

ÉDITIONS

BAS. N. GRÉGORIADÈS

Ε.Υ.Δ της Κ.Υ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

* ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΜΗΛΙΑΡΑΚΗΣ

Μετὰ θλίψεως περισσῆς ἀγγέλλω εἰς τοὺς ἀναγνώστας τοῦ Νέου Ἑλληνομνημονοῦ τὸν θάνατον τοῦ Ἀντωνίου Μηλιαράκη, συμβάντα τῇ 8 Ἀπριλίου. Τὸ ὄνομα αὐτοῦ οὐδεὶς συνοδεύει τίτλος ἐπισήμου ἀξιώματος, γορηγθέντος αὐτῷ ὑπὸ τῆς πολιτείας, ἐπειδὴ ὁ αὐτοδίδακτος ἀνὴρ, κύριον ἔργον ἔχων τὸ τοῦ στενογράφου τῆς Βουλῆς, ἐν πάρεργῳ ἐκαλλιέργει τὰ γράμματα. Καὶ ὁμως ἐνεκὰ τοῦ ζήλου αὐτοῦ, τῆς ἐπιμονῆς καὶ τῆς ἀκαταπονήτου φιλεργίας τὸ πάρεργον ἔγεινεν ἔργον, καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ ἀσχολία, ἣτις ἀπέβη εἰς αὐτὸν ἀνακούφισις ἀπὸ τοῦ ἀχάριτος ἔργου τοῦ παρέχοντος εἰς αὐτὸν τὰ πρὸς τὸ ζῆν καὶ ἀπόλαυσις, ἀνέδειξεν αὐτὸν πνευματικὸν ἐργάτην τῶν ἀξιολογωτάτων πρὸς ἡμῖν. Ὑπῆρξαν δ' ὡς γνωστὸν τὰ ἔργα τοῦ Ἀντωνίου Μηλιαράκη τοῦτο μὲν γεωγραφικὰ, τοῦτο δὲ ἱστορικὰ. Ὑπὸ πολλῆς εὐφροίας πεπροικισμένος ἠδυνήθη νὰ ὑπερνήκησῃ ὡς τὸ πλεῖστον τοὺς σκοπέλους εἰς οὓς προσκρούουσιν οἱ μὴ τυχόντες μεθοδικῆς ἐπιστημονικῆς παιδεύσεως ἐν τῷ κλάδῳ ὃν καλλιεργοῦσιν. Αὐξάνων δ' ὁσημέραι τὰς γνώσεις διὰ τῆς ἀόκνου μελέτης καὶ τῆς μετὰ τῶν περὶ ταῦτά ἢ συγγενῆ θεμάτων ἀσχολουμένων ἐπικοινωνίας, συζητήσεως καὶ ἀλληλογραφίας καὶ ὁσημέραι κριτικώτερος γενόμενος ἠδυνήθη νὰ ἀναπληρώσῃ σὺν τῷ χρόνῳ πᾶσαν ἀπὸ ἐλλείψεως διδασκαλίας ἀτέλειαν τῆς μεθόδου καὶ καταλίπη ἔργα, ὧν πολλὰ σημειοῦσι νέον σταθμὸν ἐν τῇ παρ' ἡμῖν γεωγραφικῇ καὶ ἐπιστημονικῇ ἐρευνῇ.

Καὶ ἐν μὲν τοῖς γεωγραφικοῖς αὐτοῦ μελετήμασι κατέθηκε μάλιστα τοὺς καρποὺς τῆς ἰδίας αὐτοῦ πείρας, ἣν ἀπεκρίβη περιοδεύων αὐτὸς τὰς γεωγραφουμένας χώρας καὶ ἰδίως ἀρεσκόμενος εἰς τὰς εἰς αὐτοψίαν περιγραφὰς, ἀλλὰ συσχετίζων παντοτε συμφώνως πρὸς τὰ διδάγματα τῆς νεωτέρας γεωγραφικῆς ἐπιστήμης τὴν χώραν πρὸς τὸν ἐνοικοῦντα ἄνθρωπον. Διὰ τοῦτο δὲ τὰ γεωγραφικὰ αὐτοῦ ἔργα εἶνε καὶ ἱστορικὰ ἢ τοῦλάχιστον παρέχουσι πλείστην ὁσπὴν ὕλην εἰς τὸν ἱστορικόν, τὸν πολιτευτὴν καὶ τὸν κοινωνιολόγον. Τριοῦτον γράμματα ἔχουσι τὰ Κυκλαδικὰ, τὰ Ὑπομνήματα περιγραφικὰ

τῶν Κυκλάδων (Ἄνδρος-Κέως) καὶ τὰ συγγράμματ' αὐτοῦ περὶ τοῦ νομοῦ Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας, τοῦ νομοῦ Κεφαλληνίας, τῆς Ἀμοργοῦ καὶ τῆς Κιμῶλου. Τὴν δ' ἐν αὐτῷ ὁσημέραι προτιοῦσαν μέθοδον περὶ τὴν χρῆσιν τῶν ἀρχαίων πηγῶν ἀριστα καταδεικνύει ἡ ἐξαιρετος μελέτη περὶ τῆς θέσεως τοῦ Ἰονίου πελάγους, δι' ἧς ἐστήριξε τὴν γνώμην, ὅτι τὰ σήμερον καλούμενον Ἰόνιον πέλαγος ὠνόμαζον οἱ ἀρχαῖοι Σικελικόν. Μετ' ἰδιάζοντος δὲ ζήλου καὶ πολλῆς εὐφύιας, εἰ μὴ πάντοτε πειστικῶς καὶ μετ' ἐπιτυχίας, ἐνδιέτριψε περὶ τὴν γεωγραφικὴν ὀνοματολογίαν τῆς Ἑλλάδος, καθ' ἃ ἀποδεικνύουσιν αἱ ἔρευναι αὐτοῦ περὶ τῆς Μεσσαρίας, τοῦ Δασκαλειοῦ (ἐν τῇ Εἰκονογραφημένῃ Ἐστία τοῦ 1890 Τόμ. Α' σ. 43 κ. ἐ.), τῆς Ἀναβήσου (αὐτόθι σ. 75) καὶ τοῦ Νειμπουργιοῦ (αὐτόθι, 1891 Τόμ. Α' σ. 409 κ. ἐ.). Ἐνεκα δὲ τῆς τοιαύτης πρὸς τὰς ἀρχαιοτέρας τοπωνυμίας προσοικειώσεως καὶ τῆς ἐμμονῆς εἰς τὸ ἱστορικὸν παρελθὸν ἐτάσσετο εὐλόγως μετὰ τῶν παρ' ἡμῖν ὑπερμαχομένων τῆς διατηρήσεως τῶν καθιστώτων ὀνομάτων. Τὴν γνώμην δὲ ταύτην ὑπεστήριξε σθεναρῶς ἐν τῷ Προλόγῳ τῆς Γεωγραφίας τοῦ νομοῦ Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας καὶ διὰ δύο ἀρθρῶν ἐπιγραφομένων Τὰ γεωγραφικὰ ὀνόματα καὶ δημοσιευθέντων ἐν τῷ Ἄστει τῆς 6-7 καὶ τῆς 7-8 Ἰανουαρίου 1892. Οὐδὲ περιωρίσθη ὁ Μηλιαράκης ὡς γεωγράφος εἰς τὴν καθ' ἑαυτὴν προαγωγὴν τῆς ἐπιστήμης, ἀλλὰ καὶ μετὰ πολλῆς τῆς εὐλαθείας ἠσχολήθη περὶ τὴν ἀναγραφὴν καὶ ἀνάδειξιν τῶν προγενεστέρων ἐν τῇ γεωγραφίᾳ ἑλληνικῶν ἐργασιῶν διὰ τῆς δημοσιεύσεως τῆς Νεοελληνικῆς γεωγραφικῆς φιλολογίας καὶ τῆς συγγραφῆς τῆς ἀξιολόγου πραγματείας περὶ τοῦ Δανιὴλ Φιλιππίδου (Ἐν τῇ Ἐστίᾳ Τόμ. ΙΘ' τοῦ 1885 σ. 115 κ. ἐ., 131 κ. ἐ., 147 κ. ἐ., 163 κ. ἐ.). Τέλος δὲ διὰ τοῦ Ὁδηγοῦ τῶν ἀπλῶν τοπογραφικῶν περιγραφῶν, τοῦ Προλόγου εἰς τὰ Ὀδοιπορικὰ Μακεδονίας, Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας κατὰ τὸν Isambert καὶ τῶν ἐν ἔτει 1898 γεωγραφικῶν μαθημάτων χάριν τῶν κυριῶν ἐν τῷ Παρνασσῷ ἐπειράθη νὰ διαδώσῃ καὶ εἰς τοὺς πολλοὺς τὴν ἀγάπην τῆς γεωγραφίας καὶ τὰς πρὸς καλλιέργειαν αὐτῆς γνώσεις. Διὰ δὲ τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων τούτων ἐργασιῶν ἀναδειχθεὶς ὁ κράτιστος τῶν παρ' ἡμῖν γεωγράφων δικαίως ἀντεπροσώπευσε τὴν Ἑλλάδα ἐν τῷ γεωγραφικῷ συνεδρίῳ τῆς Βενετίας.

Οὐχ ἥττον δὲ ζωνρὰ ὑπῆρξεν ἡ δράσις τοῦ Μηλιαράκη ὡς

ιστορικοῦ. Πρῶτον δὲ δοκίμιον τῆς περὶ τὰς ἱστορικὰς μελέτας διατριβῆς αὐτοῦ ὑπῆρξε μετὰ τὰ Κυκλαδικὰ τὸ φυλλάδιον περὶ τῆς κατάγωγῆς τοῦ Σκηνδέρμπεη, δι' οὗ ἐτάχθη ἀντιμέτωπος τῆς περὶ τῆς σλαβικῆς κατάγωγῆς τοῦ ἥρωος γνώμης τοῦ Hammer καὶ Hopf, ἣν καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Παπαρηγόπουλος εἶχεν ἀποδεχθῆ. Ἐκτοτε δὲ προαχθεὶς ἐν ταῖς ἱστορικαῖς ἐρεῦναις διὰ τῆς ἐγκαταμίξεως αὐτῶν καὶ τῆς παραλλήλου παρακολουθήσεως μετὰ τῶν γεωγραφικῶν ἐξέδωκε περὶ τὰ τελευταῖα τοῦ βίου ἔτη δύο τῶν ἀρίστων αὐτοῦ ἱστορικῶν συγγραφῶν, τὴν Ἱστορίαν τοῦ βασιλείου τῆς Νικαίας καὶ τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου καὶ τὴν Οἰκογένειαν Μάμωνᾶ. Καὶ δι' ἐκείνου μὲν τοῦ βιβλίου ἀνεπλήρωσε μέγα κενόν. Πράγματι, ἐν ᾧ ἡ ἱστορία τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Τραπεζοῦντος εἶχεν ἀποτελέσει τὸ θέμα ἰδίᾳς μονογραφίας τοῦ Fallmerayer, τοῦ ἀρίστου τῶν ἔργων αὐτοῦ, τὸ δὲ δεσποτάτον τῆς Ἠπείρου εἶχεν ἐπασχολήσει τὸν Ἰωάννην Ῥωμανόν, οὗ ἡ οἰκεία συγγραφή εἶχεν ἐκδοθῆ τῷ 1895 μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ὑπὸ τῶν συγγενῶν πρὶν ἢ ὁ συγγραφεὺς προφθάσῃ νὰ ἐπεξεργασθῆ αὐτὴν τελείως, τὸ ἄλλο ἑλληνικὸν κράτος τὸ δημιουργηθῆν ἐκ τῆς διασπάσεως τοῦ Βυζαντίου τῆς ἐπιβούσης μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Λατίνων ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἰδεῖτο ἰδίᾳς ἐπεξεργασίας. Οὐδὲ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῆ ἀρχοῦσα ἢ ἀπρηχαιωμένη ἐξερεύνησις τῶν κατὰ τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Νικαίας ὑπὸ τοῦ ἄλλως πολλοῦ Finlay. Ἀναλαβὼν δ' ὁ Μηλιαράκης τὴν συγγραφήν τῆς ἱστορίας τῆς αὐτοκρατορίας ταύτης δὲν ἐπειράθη μὲν νάνεῦρῃ ἀνεκδότους πηγὰς, οἷαι ἄλλως σπανίζουσιν, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς ἐπιστάσεως ἐπεξεργάσθη τὸ προὔπαρχον καὶ ἐν πολλοῖς ἀνεπεξέργαστον ὕλικόν καὶ κατῶρθωσι νὰ συντάξῃ ἔργον οὗ ἡ χρησιμότης εἶνε προφανῆς, εἰ καὶ ἐπιδεῆς εἶνε ἡ συνθετικὴ αὐτοῦ μέθοδος καὶ ὁ τρόπος τῆς παραλλήλου ἐξετάσεως τῶν κατὰ τὸ σύγχρονον δεσποτάτον τῆς Ἠπείρου. Ἡ δὲ συγγραφή περὶ τῆς πολυχλάδου οἰκογενείας Μάμωνᾶ συντάχθη μετὰ περισσῆς ἐπιμελείας καὶ ἀπέδειξε τὸν συγγραφέα ἐμπειρότατον περὶ τὴν συλλογὴν πολλαχῶς διεσπαρμένης ὕλης, εἶνε δὲ ἀρίστη συμβολὴ εἰς τὰς παρ' ἡμῖν ἐτι νηπιαζούσας γενεαλογικὰς μελέτας. Ἄλλο βιβλίον τοῦ Μηλιαράκη ἰδίως ἱστορικόν πλὴν τῶν τριῶν προμνημονευθέντων δὲν ἔχομεν νὰ αναγράψωμεν. Ἀλλὰ θὰ ἠπατάτο ὁ νομίζων, ὅτι εἰς ταῦτα καὶ μόνον περιορίζεται τὸ ἱστορικὸν αὐτοῦ ἔργον. Οὐ μόνον, καθ' ἃ

ἐλέγθη ἀνωτέρω, πᾶσα σχεδὸν γεωγραφικὴ αὐτοῦ συγγραφὴ εἶνε ἄμα καὶ ἱστορικὴ, ἀλλὰ καὶ ἀξιολογώταται εἶνε αἱ ἱστορικαὶ αὐτοῦ πραγματεῖαι αἱ ἐγκατεσπαρμέναι μετα καὶ γεωγραφικῶν ἐν διαφόροις ἑλληνικαῖς ἐφημερίσι καὶ περιοδικοῖς συγγράμμασι. Τῶν ἀρίστων δὲ εἶνε αἱ περὶ τοῦ Κεφαλλήνος ζωγράφου καὶ ἀρχιτέκτονος Γερασίμου Πιτσαμάκου (ἐν τῇ Ἑστία Τόμ. ΚΔ' τοῦ 1887 σ. 473 κ. ἐ.), ἡ περὶ τῶν Ἑλγινείων μαρμάρων (αὐτόθι Τόμ. ΚΕ' τοῦ 1888 ἀρ. 669-676), ἡ περὶ τῆς ἐν Ἀθήναις Φιλομούτου ἑταιρείας (αὐτόθι Τόμ. ΚΖ' τοῦ 1889 σ. 65 κ. ἐ. καὶ Τόμ. ΚΗ' τοῦ αὐτοῦ ἔτους σ. 14) καὶ ἡ περὶ τοῦ φεσίου ἐξαιρέτος συμβολὴ εἰς τὰ τῆς νεοελληνικῆς ἐνδυμασιολογίας (ἐν τῇ Εἰκονογραφημένῃ Ἑστίᾳ τοῦ 1893 Τόμ. Β' σ. 113 κ. ἐ., 141 κ. ἐ., 145 κ. ἐ.).

Τέλος δ' ἔχομεν νᾶναγράψωμεν καὶ μίαν φιλολογικὴν ἔκδοσιν τοῦ Μηλιαράκη, εὐτυχῆσαντος νᾶνεύρη καὶ ἐκδόσῃ τὸ ἐξ Ἄνδρου χειρόγραφον τοῦ ἔπους τοῦ Βασιλείου Διογενοῦς Ἀκριτοῦ.

Ἄλλ' ἡ ποικιλὴ συγγραφικὴ δρᾶσις τοῦ Μηλιαράκη οὐδαμῶς θά ἦρκει νᾶ χαρακτηρίσῃ τελείως τὸν ἄνδρα, ἂν δὲν προσετιθετο ἐνταῦθα ἡ μνεία τῶν ὑπηρεσιῶν ἃς παρέσχεν εἰς τὴν Ἱστορικὴν καὶ ἔθνολογικὴν ἑταιρείαν. Οἱ μετ' αὐτοῦ συνιδρύσαντες αὐτὴν θά διατηρήσωμεν εἰς αἰεὶ τὴν ἀνάμνησιν τοῦ ἀρχαῖκου, μετριοφρονος καὶ φιλοπάτριδος ἀνδρός, τοῦ ἀγαθοῦ καὶ πιστοῦ φίλου, τοῦ ἀκταπονήτου συνεργάτου, τοῦ ἰκαμάτου γραμματέως, ὅστις ὡς ἄλλον ἐκ τοῦ οἴκου ὑπελάμβανε τὸ γραφεῖον, τὸ μουσεῖον καὶ τὸ ἀρχεῖον τῆς ἑταιρείας.

Τοῦ Μηλιαράκη ἄριστον μνημόσυνον ἔσται ἡ συνταξίς τελείας ἀναγραφῆς τῶν ὑπ' αὐτοῦ δημοσιευθέντων ἐν περιοδικοῖς καὶ ἐφημερίσιν, ἣν εὐελπιστῶ, ὅτι θέλει φιλοτιμηθῆ νᾶνακλῦν τις τῶν νεωτέρων παρ' ἡμῖν λογίων. Ἐγὼ δ' ἀρκοῦμαι ἐνταῦθα πρὸς συμπλήρωσιν τῶν εἰς μνήμην αὐτοῦ γραφέντων παραθέτων τὰς ἐπιγραφὰς τῶν ἐν ἰδίῳ βιβλίῳ ἐκδοθέντων αὐτοῦ δημοσιευμάτων κατὰ τάξιν χρονολογικὴν.

1. Κυκλαδικὰ ἦτοι γεωγραφία καὶ ἱστορία τῶν Κυκλάδων νήσων ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς κπταλήψεως αὐτῶν ὑπὸ τῶν Φράγκων. Ἐν Ἀθήναις. 1874.

2. Ὀλίγιαι λέξεις περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ Σκανδιναβισμοῦ. Ἐν Ἀθήναις. 1876.

3. Ὀδοιπορικὰ Μακεδονίας, Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας κατὰ τὸν E. Isambert. Ἐν Ἀθήναις. 1878.

4. Ὑπομνήματα περιγραφικὰ τῶν Κυκλάδων νήσων κατὰ μέρος. Ἄνδρος, Κίως. Ἐν Ἀθήναις. 1880.

5. Βασιλεὺς Διγενὴς Ἀκρίτας. Ἐν Ἀθήναις. 1881.

6. Οἱ Πέρσαι τοῦ Αἰσχύλου. Ἐκ τοῦ συγγράμματος τοῦ Paul de Saint-Victor Les deux masques. Μετάφρασις Ἀντωνίου Μηλιαράκη. Ἐν Ἀθήναις 1882.

7. Ἀμοργός. Ἐν Ἀθήναις. 1884. (Ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ Α' Τόμου τοῦ Δελτίου τῆς Ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἐταιρείας).

8. Ὁδηγὸς τῶν ἀπλῶν τοπογραφικῶν περιγραφῶν. Ἐν Ἀθήναις. 1886. (Δευτέρα ἔκδοσις 1901.)

9. Γεωγραφία πολιτικὴ νέα καὶ ἀρχαία τοῦ νομοῦ Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας. Ἐν Ἀθήναις 1886.

10. Μελέτη περὶ τῆς θέσεως τοῦ Ἴονιου Πελάγους ἐν τῇ ἀρχαίᾳ καὶ νέᾳ γεωγραφίᾳ. Ἐν Ἀθήναις. 1888.

11. Νεοελληνικὴ γεωγραφικὴ φιλολογία ἤτοι κατάλογος τῶν ἀπὸ τοῦ 1800-1889 γεωγραφηθέντων ὑπὸ Ἑλλήνων. Ἐν Ἀθήναις. 1889.

12. Γεωγραφία πολιτικὴ νέα καὶ ἀρχαία τοῦ νομοῦ Κεφαλληνίας. Κεφαλληνία. Ἰθάκη. Ἄτοκος. Ἀρκουδι. Κάλαμος. Καστὸς καὶ Ἐχινάδες. Ἀθήνησιν. 1890.

13. Μεσσαρία. Ἱστορικαὶ ἔρευναι περὶ τοῦ ὀνόματος τούτου ὡς γεωγραφικοῦ. Ἐν Ἀθήναις. 1893. (Ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ Δ' Τόμου τοῦ Δελτίου τῆς Ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἐταιρείας).

14. Ἱστορία τοῦ βασιλείου τῆς Νικαίας καὶ τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου. (1204-1261). Ἐν Ἀθήναις. 1898.

15. Κίμωλος. 1902. (Ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ 5' Τόμου τοῦ Δελτίου τῆς Ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἐταιρείας).

Ἐν τέλει σημειωθήτω, ὅτι τῶν βιβλίων τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Μηλιαράκη τὰ μὲν γεωγραφικὰ, ἐν οἷς ἀρίστη συλλογὴ τῶν παρ' ἡμῖν γεωγραφηθέντων, εἶχον ἐκχωρηθῆ ἤδη ὑπ' αὐτοῦ ζῶντος εἰς τὴν Ἀρχαιολογικὴν ἐταιρείαν, τὰ δὲ λοιπὰ ἐδωρήθησαν μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ Σπυριδῶνος Μηλιαράκη εἰς τὴν Ἱστορικὴν καὶ ἐθνολογικὴν ἐταιρείαν.